

Bachs passies

Eigenlijk is het heel wonderlijk dat de passies van Johann Sebastian Bach tegenwoordig zo gewaardeerd worden, zegt Johannes Leertouwer. "Midden negentiende eeuw noemden gerespecteerde leden van de culturele elite iemand die de *Matthäus Passion* uitzat en beweerde er ook nog van te genieten, een leugenaar. Achterhaalde, onzinnige muziek was het, en ernaar luisteren een vorm van zelfkastijding. Dan is het toch bijzonder dat in onze tijd, waarin mensen een korte concentratieboog hebben, de zalen vol zitten."

Gevraagd naar een verklaring, is de dirigent uit Haren voorzichtig. "Je hebt toch snel de neiging om erin te zien wat je zelf graag wilt. Ik zou zeggen: gelukkig is het voor veel mensen toch niet genoeg om alles te reduceren tot de 140 leestekens van een twitterbericht. Ervaringen die een luisteraar bevragen, zoals naar een passie van Bach luisteren, bieden de mogelijkheid om stil te staan bij zaken waar je in het dagelijks leven niet aan toekomt. Dat is iets van grote waarde. Maar daarnaast zit er natuurlijk een andere, lagere kant aan. Het is ook een uitje, een netwerkevent, een gezamenlijke belevenis. Toch denk ik dat we enorm dankbaar mogen zijn dat deze muziek nog zo tot de mensen spreekt."

Leertouwer dirigeert deze maand beide passies van Bach: eerst twee keer de kortere *Johannes Passion* met de Nieuwe Philharmonie Utrecht, en daarna zeven keer de *Matthäus* met het Noord Nederlands Orkest. "Het is een enorme opdracht: beide passies in drieënhalve week. Het is niet iets dat ik lichtzinnig doe. Ik heb mijn agenda leeggemaakt en geef ook even geen les. Ik bereid me heel gedetailleerd voor. Je moet echt de verschillende werelden van die beide werken in."

Want verschillend zijn ze, de *Johannes* en de *Matthäus Passion*. "Dat begint al bij de openingskoren. In de *Matthäus* worden mensen toegezongen: 'Kommt ihr Töchter, hilft mir klagen'. In de *Johannes Passion* wordt God toegezongen: 'Herr, unser Herrscher'. Er wordt vaak gezegd dat de *Johannes Passion* feller en dramatischer is dan de *Matthäus*, maar dat vind ik niet echt terug, behalve dan in de turba-koren – als het koor de rol van een groep mensen zingt – die in de *Johannes* heel heftig zijn."

Leertouwer analyseert de werken die hij uitvoert tot in de kleinste details. Hij leest musicologische analyses en bestudeert de partituur nauwgezet. "Een voorbeeld. Aan het begin van het openingskoor van de *Johannes* vind je de drievuldigheid van God terug in de notenbalk. De eenstemmige bas verklankt God de Vader, de driestemmige violen de Heilige Geest, die als een wind door het stuk blaast, en de tweestemmige, snerpende fluiten en hobo's Jezus' lijden."

◀ Johannes Leertouwer Foto's: Dvhn/Corné Spaardaans

Je moet de tekst echt tot je door laten dringen om tot een oprechte uitvoering te kunnen komen

INTERVIEW JOHANNES LEERTOUWER

Johannes Leertouwer uit Haren dirigeert deze maand zowel de *Johannes Passion* als de *Matthäus Passion* van Bach. Voorafgaand aan de vele passieconcerten in het Noorden vertelt hij over de overeenkomsten en verschillen. "De *Matthäus* roept op om te geloven, terwijl in de *Johannes* het geloof aanwezig wordt verondersteld." Door Job van Schaik

De vraag is: hoe kun je dat laten horen in de uitvoering? Het bewustzijn van dit soort dingen brengt een zoekende speelhouding met zich mee. Je moet altijd blijven zoeken, en de dingen die je ontdekt proberen te laten klinken."

Het begint allemaal met de tekst die Bach gebruikt om het lijdensverhaal van Jezus te vertellen, zegt Leertouwer. "Ik wil de tekst echt begrijpen. Soms bel ik mijn vader, die theoloog is. Als Jezus in de *Matthäus* tegen Judas zegt 'Mein Freund, warum bist du kommen?' dan vraag ik me af of hij oprecht is, want hij weet best dat Judas daar is om hem te verraden. Mijn vader vertelde me dat de Griekse grondtekst ook te vertalen is als 'Vriend, doe waarom je gekomen bent'. Dat verandert de zaak. Je moet de tekst echt tot je door laten dringen om tot een oprechte uitvoering te kunnen komen. In dat opzicht is het Noord Nederlands Concertkoor voor mij de dragende factor bij de *Matthäus*-uitvoeringen in het Noorden."

De *Johannes* is een stuk korter dan de *Matthäus Passion* en dat hangt sterk samen met de verschillen de wijzen waarop Bach in de passies het lijden van Jezus heeft verbeeld. "Het fundamentele onderscheid tussen de twee passies is dat de *Matthäus* oproept om te geloven, terwijl in de *Johannes* het geloof aanwezig wordt verondersteld, net als in de betreffende evangeliën. In de *Matthäus* wordt veel meer een verhaal verteld, terwijl de *Johannes* beschouwender is. Eigenlijk is de hele *Johannes Passion* een oproep om je geloof te overpeinen en uit te diepen. Ik bestudeer nu de aria *Erwäge, wie sein blutgefärbter Rücken*, die volgens sommige critici muzikaal van mindere kwaliteit zou zijn. Maar juist doordat die aria niet zoveel contrastwerking heeft, word je als luisteraar gedwongen te *erwägen*, te 'overwegen'. Het is geen entertainment! Denk er maar eens na over na dat de kapotgeslagen rug van Jezus op een regenboog lijkt, zoals in de aria wordt gezongen. Dat is niet zo gemakkelijk."

In Nederland is de *Johannes Passion* altijd wat in de schaduw blijven staan van de *Matthäus Passion*. "De aria's *Erbarme dich* en *Aus Liebe* uit de *Matthäus* hebben een onaantastbare sterrenstatus, terwijl aria's als *Zerfließe, mein Herze* of *Es ist vollbracht* uit de *Johannes* die status nooit hebben bereikt. Er schuilt een gevaar in die herkenbaarheid van de *Matthäus*. Als je als luisteraar alleen maar denkt: 'O ja, dat ken ik', dan is er iets mis.' Leertouwer zelf heeft geen voorkeur voor een van de twee. "Het zijn beide ongekende meesterwerken. Een oordeel over welke de mooiste is, is voor mij als musicus niet interessant. Het werk dat ik onder handen heb als ik het uitvoer, is het enige dat telt. Dan verdwijnt je in de muziek."

Concerten

Johannes Leertouwer speelt 8 maart als violist met het Schönbrunn Ensemble een Bach-programma in Leeuwarden. Op 15 en 16 maart dirigeert hij in Utrecht twee keer de *Johannes Passion*. Vanaf 21 maart dirigeert hij zeven keer het NNO, het NNCK en het Roder Jongenskoor in de *Matthäus Passion*: 21/3 Assen, 22/3 Appingedam, 23/3 Leeuwarden, 26/3 Hoogeveen, 27/3 Drachten, 28 en 29/3 Groningen.

Johannes Leertouwer

Johannes Leertouwer (53) woont sinds een jaar weer in het Noorden. De liefde bracht de geboren en getogen Groninger naar Haren. "Ik heb het gevoel dat ik destijds uit Groningen ontsnapt ben", zegt de dirigent/violist. "Ik zat op het Praedinius Gymnasium en deed de vooropleiding viool van het conservatorium. Tegen mijn docenten zei ik dat ik barokviool wilde spelen en dirigeren. Met jongetjes van 17 jaar die dat willen is wat mis', zeiden zij. 'Ga eerst maar eens naar Amsterdam om viool te leren spelen.' Dat advies heb ik opgevolgd."

Leertouwer doorliep het Amsterdamse conservatorium succesvol en werd na zijn studie gevraagd om er les te komen geven. Dat doet hij inmiddels 23 jaar. "Voor anderhalve dag in de week, op vrijdag en zaterdag. Fantastisch om te doen." Naast een mooie carrière als barokviolinist realiseerde hij ook zijn droom om dirigent te worden. In 2009 begon hij in Utrecht zelfs een eigen symfonieorkest, de Nieuwe Philharmonie Utrecht. "We spelen op authentieke instrumenten, ook het 19de- en vroeg-20ste-eeuwse repertoire. Wereldwijd zijn er maar vier of vijf orkesten die dat doen."

Leertouwer, die ook het noordelijke jeugdsymfonieorkest Jonge Eems-Dollard Philharmonie leidt, is veel onderweg, nu hij in Haren woont. "Dat ervaar ik niet als een probleem. Ik reis met de trein. Dan verlies je geen tijd, zoals in de auto. In de trein kun je goed studeren en nadenken. Maar als iemand me vroeger verteld had dat ik ooit nog eens in een wit huis in Haren terecht zou komen, dan had ik hem voor gek verklaard."

... Leertouwer analyseert de werken die hij uitvoert tot in de kleinste details. Hij leest musicologische analyses en bestudeert de partituur nauwgezet ...

